

A magyar gazdaság helyzete és kilátásai (2004-2005)

2004 - a világgazdaság történetének rendkívüli esztendeje volt, nemcsak a kedvezően alakuló mutatók alapján, de azért is, mert korábban egyszerre soha nem tapasztalt folyamatok játszódtak le.

- A világgazdaság növekedése megközelítette az öt százalékot, ami 30 éve a legmagasabb ütem volt.
- A világkereskedelem ennél is jobban, 8,8 százalékkal bővült.
- Valószínűsíthetően megállt a működőtőke-áramlások 2001 óta tartó csökkenése.
- A világ fő motorja, az USA tovább dinamizálódott, igaz, romló egyensúlyi feltételek mellett, ami a dollár mélyrepülését váltotta ki.
- 2004 májusában megtörtént az EU történetének legnagyobb bővülése, az unió dinamikája megduplázódott.
- Japán az utóbbi évtized legnagyobb növekedését érte el (3%), noha ismét megjelentek a defláció jelei.
- Kína a világgazdasági folyamatok meghatározójává vált, bekapcsolódott a globális folyamatokba, túlfűtöttségét nem sikerült mérsékelni.
- A munkanélküliség az USA-ban, Japánban csökkent, az euró-övezetben stagnált.
- Noha az olajárak kb. 30 százalékkal nőttek, az infláció egyáltalán nem pörgött föl, és az olajár-drágulás a konjunktúra lendületét is csak az év második felében törte meg némiképp.
- A növekedést serkentették a támogató jellegű fiskális és monetáris politikák.

A magyar gazdaságban is folytatódott a 2003 második felében megkezdődött élénkülés, amely azonban az év második felében a konjunktúra kisimulását mutatta. Az esztendő átlagában jelentkező 4 százalékos növekedés egyharmaddal nagyobb volt az előző évinél, kb. 2 százalékponttal meghaladta az EU dinamikáját, de nem érte el a konjunktúra-lassulás előtti évét (2000). Az átalakuló, valamint az unióhoz most csatlakozó országok közt sem volt az élvonalba sorolható. Az erőteljesebb fellendülést ugyanis – amelyet alapvetően a kedvező külső körülmények kondicionáltak – *korlátozta az egyensúly helyreállítását célzó, megszorító jellegű gazdaságpolitika.*

Az előző évi „csendes kiigazítás” kudarca után a 2004. évi rendkívül szigorú jövedelempolitika, a magasabb inflációval együtt sikeresen csökkentette a 2001-től folyamatosan fűtött, sőt, túlfűtötté vált lakossági fogyasztás dinamikáját. A költségvetési politika is hozzájárulta maga eszközeivel a háztartások és a vállalkozások jövedelmi arányainak 2001-ben megtört visszarendezéséhez. A fiskális politika – amellet, hogy restriktív jellegű volt – a felhalmozást serkentette. Mindehhez az indokoltnál szigorúbb monetáris politika társult, amely a magas és a lehetségesnél lassabban csökkentett kamatlábbal májustól beerősítette a forint árfolyamát. A jegybank e magatartása kiszélesítette az euroizációt, amivel egyfelől lényegében saját monetáris politikájának a hatókörét korlátozta, másfelől újabb jövőbeli kockázatvállalással terhelte meg az euróban, más devizában vagy devizaalapú hitelekben eladósodókat (államot, háztartásokat, vállalkozásokat).

A növekedést befolyásoló valamennyi bel-gazdaságpolitikai eszköz korlátozó szerepe ellenére a beruházások, ezen belül a feldolgozóipari és az infrastrukturális jellegű állóeszköz-fejlesztések bővültek, és javult a gazdaság nettó exporttermelő képessége is. A tízszázalékos reálfelértékelődést jelző forintárfolyam, a magas olajárak és a második féltől lanyhuló uniós

és német konjunktúra ellenére a *külkereskedelem meglepően jó eredményt* ért el. 2001 óta először volt kétszámjegyű az export és import növekedési üteme, és a csatlakozás kiváltotta bizonytalanság ellenére ismét az export javára váltott át a dinamikák közt mutatkozó különbség. Ennek eredményeként a külkereskedelmi mérleg hiánya kisebb lett a 2002. és a 2003. évinél is (3,9 md euró), és az exporthoz viszonyított relatív hiány (8,8 %) is az utóbbi öt év legalacsonyabb szintjére csökkent le.

A külső hiány azonban – elsősorban a kedvezőtlen szolgáltatási mérleg miatt – abszolúte nőtt, és csak a GDP arányában mérséklődött (9 %-ról 8,7 %-ra). De rendkívül kedvező volt, hogy a külső finanszírozási szükségletet az előző évinél nagyobb arányban finanszírozta adósságnövekedéssel nem járó tőkebeáramlás.

Az *államháztartás* ESA szerinti eredményszemléletű hiánya az előző évi 6,2 százalékról 5,3 százalékra csökkent (a nyugdíjreform hatásának figyelembe vétele nélkül) – az előzetes adatok szerint¹ – az elsődleges egyenleg hiányának csökkenése és a kamategyenleg növekedése mellett. Ennek ellenére a költségvetési politika hitelességét nem sikerült visszaállítani, mert a hiány-előirányzatokat év közben is rendre módosítani kellett, és még decemberben is kétséges volt a teljesítés. A Brüsszelnek májusban benyújtott „lazított” konvergenciapályát decemberben szintén felül kellett vizsgálni - noha év közben a Pénzügyminisztérium többször is kiadáskorlátozó intézkedéseket léptetett életbe, sor került a kincstári vagyon utáni befizetések felemelésére és az állami kifizetések késleltetésére is. Az államadósság is nőtt a vállalt csökkenés helyett, és állománya a GDP arányában meghaladta a 60 százalékot.

Folytatódott az ország külfölddel kapcsolatos *adósságállományának emelkedése* – bár a GDP arányában tekintve az előző évinél mérsékeltbb ütemben. 2004 végén a nettó adósságállomány a bruttó hazai termék 30,9 százalékát tette ki (2002-ben 23,5, 2003-ban 30,1 %-át). Ezen belül – a konjunktúra élénkülése ellenére - a magánszektor eladósodottsága csökkenést jelzett (18,1 %-ról 16,5 %-ra), a teljes adósságráta növekedését tehát az államháztartás és az MNB hitelfelvételeinek többlete váltotta ki.

Miközben 2004-ben a gyorsabb növekedés ellenére *mérséklődött a gazdaság külső finanszírozási igénye, javult a növekedés belső finanszírozási szerkezete*. A vállalati szféra nettó hitelfelvele a konjunktúraélénkülés természetes velejárójaként megemelkedett, az államháztartás forrásigénye csökkent, a háztartások nettó megtakarításai viszont nőttek a GDP arányában is.

A növekedés intenzív jellegű volt, a *foglalkoztatás mérséklődése* mellett nagyobb teljesítmény teremtődött, azaz javult a nemzetgazdasági szintű termelékenység. A munkaerőpiac feltételei azonban a munkavállalók oldaláról kétségkívül romlottak: emelkedett a munkanélküliség és csökkentek a reálkeresetek.

A növekedés sem regionálisan, sem ágazatilag tekintve *nem volt egyenletes*, kedvezményezettjei a külpiacra termelő, nagy multinacionális cégek voltak, továbbá a rekorderedménnyel záró bankszektor. A gazdaság duális szerkezete 2004 konjunktúrájában sem oldódott.

¹ Az Eurostat 2005. március 18-án ismertté vált jelentése szerint az államháztartás GDP arányos hiánya 2003-ban 7,1 százalék volt, 2004-ben pedig 5,4 százalék – a nyugdíjreform figyelembe vétele nélkül.

Az ágazati teljesítményeket a következők jellemezték.

- Az *ipari termelés* gyorsuló ütemben nőtt, bár a második félévben a dinamika mérséklődött. A konjunktúrát a gépipar nagyvállalatainak exportja húzta, a belső piacra termelő cégek teret vesztek. Csökkent a kibocsátás az élelmiszeriparban, a textil-, bőr- és cipőiparban, valamint a papírgyártásban.
- Az *építőipar* kibocsátásának üteme több mint háromszorosára nőtt (6,8 %), ami meghaladta a 2000. évit is. Felfutásának egyik forrása a sok nagy állami és önkormányzati megrendelés, ezen belül is az autópálya-építés volt, másik forrását a vállalati beruházások adták. A lakásépítési kereslet csak az év utolsó negyedében esett vissza, az átadott 44 ezer új otthon a rendszerváltás utáni legmagasabb lakásszám.
- A korábbi évek visszaesése után kiugró mértékben (36,3 %-kal) nőtt a *mezőgazdaságban* megtermelt hozzáadott érték, elsősorban a nyolcvanas évek rekordjait idéző szántóföldi terméseredménynek köszönhetően. Az állatállomány és az állati termékek kibocsátása ugyanakkor csökkent. A nemzeti számlákon kimutatható jelentős (25 %) kibocsátás-emelkedés ellenére 2004 végére újra likviditási válság alakult ki az agráriumban. Rontotta a termelők jövedelempozícióját az erős forint túlmenően az, hogy az agrárról ebben az évben is tovább nyílt.
- A *kiskereskedelmi forgalom* – a belső fogyasztást-korlátozó politika következtében – 2004-ben kevésbé bővült, mint a fogyasztást-kedvezményező, megelőző esztendőben. Az uniós csatlakozás előtt – akárcsak a termelőszférában – a bizonytalanság előrehozott vásárlásokban jelent meg, ami főként a tartós fogyasztási cikkekét érintette. A legnagyobb ütemcsökkenés az élelmiszer- és élelmiszerjellegű kereskedelemben következett be. Időben tekintve pedig a negyedik negyedévben – egyébként ekkor volt a legnagyobb a reálkeresetek zuhanása is.
- A jelentős profitbővülést eredményező 2003. év után 2004 első háromnegyedében az egy évvel korábbinál 70 milliárd forinttal több, 262 milliárd forintnyi adózás előtti nyereség keletkezett a *bankszektorban*, aminek hatására az átlagos eszközarányos jövedelmezőség soha nem látott magasságba, 2,6 százalékra emelkedett. A bankpiac 80 százalékát lefedő 15 bank éves teljesítményének ismeretében a szektor egészére becsülhető éves eredmény elérte a 300 milliárd forintot, az eszközarányos jövedelmezőség pedig meghaladta a 2 százalékot, ami háromszorosa az európai uniós átlagnak. A nyereség megugrását azonban ezúttal alapvetően nem a hitelezési aktivitás erősödése idézte elő, hanem az olcsóbb, külső források nagyobb bevonása, a költséghatékonyság javítása, néhány hitelintézet fúziója és a betétek rugalmas, a hitelek pedig rugalmatlan árazása.

Az Állami Vagyonkezelő és Privatizációs Rt. 2004-ben a magyar privatizáció másfél évtizedes történetének második legnagyobb bevételét könyvelhette el. A közel *400 milliárdos rekord nagyságú bevétel* háttérben erős fiskális nyomás állt, aminek érvényesítését most is segítette a harmadik éve gyakorolt pénzügyminisztériumi felügyelet. Az ÁPV Rt. 2004-ben összes bevételének több mint a felét átutalta az államkasszába, ami az elmúlt öt évben példátlanul magas arányú és volumenű befizetés volt. De az erős költségvetési nyomás a nagy tranzakciókban nem vezetett „kiárusításhoz”, a vagyon elkótyavetyéléséhez.

A liberalizált piacok közül a *távközlésben erősödött a verseny*, a mobil telefónia után a vezetékes lakossági szolgáltatásokban is új szereplők jelentek meg, és élesedett az árharc. A villamosenergia-iparban és különösen a gázszolgáltatásban azonban alig nőtt a szabad piaci rész.

2005. évi prognózisunkat a következő feltételezések mellett állítottuk össze.

Külgazdasági feltételek:

1. A világgazdaság és benne valamennyi meghatározó régió és ország növekedése lassul. A dinamikacsökkenés nem ölt drámai méreteket, de a korábban vártnál előbb következik be.
2. A számunkra releváns uniós magországokban – elsősorban Németországban – a bevezetett, illetve tervezett reformok is hozzájárulnak a konjunktúra általános hűléséhez. Ilyen körülmények közt megerősödik a költséghatékonyság szempontja, ami az általában mérséklődő ütemű külső kereslet ellenére is relatív piaci előnyöket jelenthet a magyar exportőröknek, beszállítóknak és a tőkeexportőrök fogadóinak.
3. A világpiacon az olajárak a 2004. évi rapid emelkedés után átlagos értéküket tekintve nem nőnek tovább, mert elérték azt a kritikus szintet, amelyenél a mennyiségi és szerkezetbeli alkalmazkodás következtében visszaeső kereslettel és csökkenő árszinttel kellene a termelőknek szembeesniük.
4. A fogyasztói árszínvonal az USA-ban, az euró-régióban kissé csökken, Japánban átlagban stagnáló árak mellett továbbra is fennáll a defláció veszélye.
5. Folytatódik a dollár euróhoz viszonyított gyengülése és csak az év vége felé következik be némi erősödése.

Őszi prognózisunkhoz képest tehát valamivel kedvezőtlenebb külgazdasági feltételek rajzolódnak ki 2005 koratavasán mind az olajár-alakulás, mind a piaci kereslet tekintetében.

Belgazdasági feltételek:

1. A vártnál erősebb forintárfolyam, élelmiszerár-esés és importverseny következtében az infláció (a maginfláció is) határozottabban csökken, mint korábban prognosztizáltuk. Év végi értéke alatta marad az MNB által elérendően kitűzött mértéknek (4 %), ami korlátozza a költségvetés bevételeit és a növekedés dinamikáját is.
2. Az év elején a sáv erős széléhez közel került és az első hónapokban tovább erősödő forintárfolyam, a vártnál gyorsabb dezinfláció és kamatcsökkentés nyomán az év folyamán gyengül, de átlagértéke még így is magasabb lesz a 2004. évinél.
3. A kabinet a költségvetési politikában – különösen az év első felében – nagy erőfeszítéseket tesz a hitelesség visszaszerzésére. Az államháztartás azonban – bár a deficitje csökken – összességében közel sem lesz olyan mértékben keresletszűkítő, mint volt 2004-ben.
4. Javul a pénzügyi kormányzat és a jegybank közötti együttműködés. A jegybank nem követ árfolyamcél. Az alapkamatláb az év első felében a hirtelen csökkenő inflációs rátához igazodik, az év végén 7 százalékot fog mutatni.
5. Számottevően lazul a jövedelempolitika - részben a magasabb inflációhoz igazodott bruttó béremelések, részben a személyi jövedelemadó-csökkenések, részben a meglepetés dezinfláció hatására. A reálbér-emelkedés üteme ismét meghaladja a bruttó hazai termék bővülését, de a nemzetgazdasági termelékenység emelkedését – feltételezhetően - nem.
6. A kormányzati erőfeszítések ellenére sem sikerül érdemben bővíteni a foglalkoztatást; a közsférában alkalmazott bértömeg-gazdálkodás és addicionális megszorítások hatásaira a munkanélküliség rátája tovább emelkedik.
7. A magánlakás-építés visszaesik, ezzel párhuzamosan a lakosság hitelkereslete sem nő tovább, miáltal javulhat a háztartások gazdaságfinanszírozó szerepe.

A 2005-re kirajzolódó növekedési pálya az előző évinél valamivel *kedvezőtlenebb külső feltételek, de lazább belgazdasági körülmények* közt enyhén lassuló dinamikát jelez. A növekedés szerkezete valamelyest romlik, amennyiben a GDP többletében ismét növekszik a fogyasztás súlya és mérséklődik a felhalmozásé.

További javulás várható a gazdaság egyensúlyi mutatóiban, amennyiben csökken az államháztartás deficitje (s vele párhuzamosan az államadósság rátája is), valamint a folyó fizetési mérleg hiánya a GDP százalékában. Az ország külső finanszírozási szükségletének mérséklődése mellett a hazai tőkeáramlás várható felgyorsulása következtében a nem adóssággeneráló tőkebeáramlás a 2004. évinél kisebb mértékben nyújt fedezetet a folyó hiány finanszírozására. Másfelől viszont a vállalkozások nettó hitelkereslet-bővülését a múlt évinél nagyobb arányban finanszírozza a háztartások nettó megtakarítása, s emellett várható az államháztartás nettó finanszírozási igényének szűkülése is. Az államadósság GDP arányos hiánya csökken és a nyugdíjreform figyelembe vétele nélkül is alatta marad a 60 százalékot előíró maastrichti kritériumnak.

Ágazatilag tekintve prognózisunk a következő:

1. *Exportunk és importunk* dinamikája 2004-hez képest mérséklődik, de az export növekedési üteme továbbra is meghaladja az importét. Ebből következően tovább javul a deficit abszolút és relatív értéke.
2. A rendkívül kedvezőtlen tavalyi év után némi javulásra számítunk az *idegenforgalomban*, ami megjelenik az ágazat valamivel jobb aktívumtermelő-képességében is.
3. A belső kereslet kis mértékben növekedhet az *ipari* termékek iránt, de ez valószínűleg nem egyenlíti ki az export ütemének mérséklődését. Ezért 2005-re az ipari növekedés ütemének csökkenését várjuk. A termelés szerkezetében jelentős elmozdulás nem valószínűsíthető: a húzóerő továbbra is a gépipar, valamint a kisebb súlyú acélipar nagyvállalatainak kivitele lesz. A piac további szűkülésével kell szembenéznie a könnyűipari ágazatok többségének, elsősorban a textil- és cipőiparnak.
4. Az *építőipar* kibocsátásának üteme is valamelyest mérséklődik a magán-lakásépítés visszaesése és a vállalkozások beruházási dinamikájának lassulása következtében. Az ágazat teljesítményében meghatározó szerepet játszanak viszont az állami vagy kvázi állami megrendelések, amelyek az út- és metróépítkezésekhez, illetve az önkormányzatok fejlesztéseihez kapcsolódnak.
5. A *mezőgazdaság* bruttó termelési értéke jó időjárási körülmények közt is alatta fog maradni 1-2 százalékkal a rekordnak minősülő 2004. évi teljesítménynek. A növénytermelés szinten maradása mellett az állattenyésztés lassú konszolidációjára számítunk.
6. A *kiskereskedelem*ben – bár a lakosság jövedelemhelyzete javul – ütemlassulást prognosztizálunk. Tekintettel a múlt évi magas bázisra, a lakásépítés által indukált vásárlások visszaesésére, a lakosság eladósodottságára és a fogyasztás viszonylag lassú alkalmazkodására a jövedelemváltozásokhoz. Éves átlagban 4-5 százalék körüli forgalombővüléssel számolunk.
7. 2005-ben várhatóan mérséklődik a magyar *bankszektor* dinamikája, bár továbbra is (és még hosszú éveken át) mind a hitelállomány, mind a mérlegfőösszeg bővülése jócskán meghaladja a gazdaság nominális növekedését. A „konvergencia” az Európai Unió jellemző finanszírozási struktúrájához folytatódik: a bankhitelek állománya meghaladja a bruttó hazai termék felét, a banki eszközök GDP-hez viszonyított aránya pedig megközelítheti a 80 százalékot. A jövedelmezőség csökkenésének irányába hat a pénzügyi kamatok mérséklődő szintje és a gyorsan csökkenő infláció.

Az ÁPV. Rt. 2005-re szóló terve mintegy 300 milliárdos privatizációs bevétellel számol úgy, hogy év végére mintegy 70 cég maradna a központi vagyonkezelő portfóliójában. A bevételi előirányzat néhány nagy tranzakcióval, ingatlanok és kisebb cégek értékesítésével elvileg teljesíthető. A költségvetési átutalás azonban a 2004. évinél kevesebb lesz, ha a holding tartalékalapját a kötelezettségek által indokolt mértékig felöltik. Nehezebbnek látszik a megcélzott vállalatszám elérése, mert a tapasztalatok szerint a maradék jelleg miatt sokszor a határozott eladási szándékot is nehéz érvényesíteni. Feltételezhetően a kormányzat deklarálja az intézményes privatizáció lezárását, megpróbálva csekély nyilvános hangsúlyt adni az átfogó értékelésnek. Az állami kézben tartott vagy ott rekedt vagyon kezelésére pedig fennmarad egy kisebb létszámú vagyonkezelő szervezet a pénzügyi vagy a gazdasági tárcához rendelve.

A liberalizált piacok közül új szereplők belépése a telefonszolgáltatásokba a legvalószínűbb, bár a harmadik generációs mobilkommunikációs technológia kiépítésére, a négy frekvenciablokkra kiírt tenderen végül a piac három jelenlegi szereplőjén kívül újabb szolgáltató nem nyert. A vezetékes telefon piacon a szolgáltatóváltás várható nagyságát a közeljövőben szakértők 20-30 százalékra becsülik.

Az energetikában elindulhat a versenyt jobban ösztönző, új liberalizált piaci modell előkészítése, de rövid távon csak a jelenlegi szabályozás korrekciója várható. Ennek része lehet a gázipiacon a közüzem intézményes elsőbbségének felszámolása, a villamosenergia-iparban az egységes átviteli-rendszerirányító szervezet (TSO) létrehozása, az erőműi tartalékkapacitások piacra lépésének elősegítése, az adminisztratív akadályok mérséklése, az aukciók kiszámíthatóbbá tétele, továbbá az importkínálatot növelő, határkeresztező kapacitások bővítésének ösztönzése a hálózati átviteli tarifáknak az eszközök átértékelésén alapuló emelésével.

Számszerű előrejelzés (előző év = 100 %)

Megnevezés	2003	2004	2005**
GDP termelés	103,0*	104,0*	103,5-103,8
Beruházások	102,2*	107,8*	105-106
Háztartások fogyasztása	107,6*	102,8*	103,4-103,7
Reálkereset	109,2	99,0	104-104,3
Ipari termelés	106,6	108,3	105-106
Kivitel (folyóáron, euróban)	103,2	115,7	109,5-110
Behozatal (folyóáron, euróban)	105,5	113,4	108,5-109,5
Külkereskedelmi mérleg egyenlege, md euró	-4,2	-3,9	-3,8
Folyó fizetési mérleg hiánya a GDP %-ában	-9,0	-8,7	-8,0
Államháztartás hiánya a GDP százalékában (ESA egyenleg)	6,2*	5,3*	5,0
Fogyasztói árindex, évi átlag	104,7	106,8	103,5-104
Jegybanki irányadó (kéthetes betéti) kamat, év végén	12,5	9,5	7,0
Alkalmazásban állók száma	101,0	100,8	100-100,5

1 táblázat – Forrás: KSH, PM, MNB

(*:előzetes adat)

(**):Pénzügykutató Rt. prognózis)

Az előrejelzés elkészítésében részt vettek: Antal László, Antalóczy Katalin, Juhász Pál, Halász György Imre, Mohácsi Kálmán, Petschnig Mária Zita, Várhegyi Éva, Voszka Éva.

A kutatást vezette: Petschnig Mária Zita

Készült: 2005. március